

Horváth, Pavel

Česká pobelohorská emigrácia v Trenčíne

In: *Otázky dějin střední a východní Evropy*. [l.]. Hejl, František (editor).
Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, pp. 145-159

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120759>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL HORVÁTH (BRATISLAVA)

ČESKÁ POBELOHORSKÁ EMIGRÁCIA V TRENČÍNE

Doterajšia historická literatúra o českej pobelohorskej emigrácii na Slovensku je síce početná, ale nastolenú problematiku ešte ani zďaleka nevyčerpáva. Ide pritom buď o drobné materiálové príspevky alebo, čo je ešte častejšie, o syntetické pohľady na pobyt českých exulantov na Slovensku bez predbežného preskúmania ich jednotlivých stredísk. Niet pochyby o tom, že výsledný obraz z takýchto zhrňujúcich pokusov, opierajúcich sa iba o málopočetné literárne alebo pramenné údaje, je značne nedokonalý a neúplný. Chýba mu širšia heuristická základňa, a to predovšetkým znalosť a spracovanie prameňov z významnejších centier, v ktorých pobelohorskí českí emigranti na Slovensku žili. Rozhodný krok dopredu urobil v tomto smere v poslednom čase práve prof. dr. J. Macúrek, ktorému sa na základe širokého výskumu archívnych prameňov podarilo podať nielen nový, doteraz najpodrobnejší obraz o českej pobelohorskej emigrácii na Slovensku, ale prísť pritom aj k novým, pozoruhodným záverom.¹

*

V 16. a v 17. storočí existovali medzi českými zemami a Slovenskom veľmi živé a intenzívne styky. Belohorská porážka r. 1620 znamenala však vo vývine vzájomných vzťahov Čechov a Slovákov veľké zmeny. Slovensko stalo sa od tej doby viac ako kedýkoľvek predtým útočiskom českých emigrantov, ktorí tu našli svoj druhý domov. Príčinu tohto javu treba vidieť v tom, že na Slovensku boli v tom čase priaznivejšie náboženské pomery, než to bolo v Čechách a na Morave, kde krátko po po-

¹ J. Macúrek, *České země a Slovensko (1620–1750)*. Studie z dějin politických, hospodářských a interetnických vztahů. Brno 1969, s. 339. V práci je uvedená aj všetka doterajšia literatúra o českej pobelohorskej emigrácii na Slovensku, ktorú sme charakterizovali vyššie.

rážke na Bielej hore dochádza k silnému náboženskému a národnému útlaku ako i k vypovedaniu z krajiny vyznávačov nekatolíckeho náboženstva. Rekatolizačná činnosť na Slovensku bola v tejto dobe ešte iba v počiatočnej fáze. Celý rad bohatých magnátov a väčšina šľachty i obyvateľstva na Slovensku sa hlásila ešte k protestantizmu. Okrem toho na základe viedenského mieru z roku 1608 pre slobodné vrstvy obyvateľstva a mestá bola zaručená náboženská sloboda, ktorej dodržiavanie na viedenskom dvore vynucovala šľachta neustálymi stavovskými povstaniami. Tieto okolnosti viedli k tomu, že veľká časť českých exulantov pri svojom úteku z domovov sa obracala práve na Slovensko, kde až do sedemdesiatych rokov 17. storočia (keď aj tu vrcholí násilná rekatolizácia) mohla pri všetkých vojnových útrapách žiť predsa len pokojnejšie a slobodnejšie ako v Čechách. Prispievali k tomu ešte i okolnosti bezprostredného susedstva, jazykovej a národnej príbuznosti, známosti prostredia a pod. Exulanti sa usadzovali na Slovensku v blízkosti hraníc opusteného domova aj preto, že dúfali v návrat do vlasti. Okrem toho sa im odtiaľto lepšie udržiaval aj styk s domovom kvôli majetkom, ktoré tam zanechali a záležitosti ktorých si museli dať postupne do poriadku.

Niet pochyb o tom, že ideálnym miestom pre usadenie sa českých exulantov na Slovensku sa od počiatku javil Trenčín. A to nielen pre svoju geografickú polohu v blízkosti moravských hraníc, ale i pre jeho už tradičné hospodárske a kultúrne styky s moravskými a českými mestami. Mestské prostredie Trenčína bolo obchodníkom, remeselníkom, ale i príslušníkom inteligencie (kňazom, učiteľom, študentom a i.) z českých zemí z predchádzajúcich stykov iste dôverne známe a bolo možné teda očakávať, že si ho po nútenom odchode z vlasti zvolia za svoj nový domov.

Štúdium pramenného materiálu v trenčianskom mestskom archíve v plnej miere potvrdilo toto očakávanie. O veľkom počte moravských a českých exulantov, ktorí sa za rastúcej náboženskej perzekúcie po Bielej hore v Trenčíne postupne usadzovali, svedčí v mestskom archíve nielen bohatý aktový materiál (mestská korešpondencia, testamenty, kúpno-predajné zmluvy a pod.) a zápisy v mestských knihách, ale hlavne materiál účtového charakteru. V ňom prvoradý význam pre zachytenie počtu, ale čiastočne i pôvodu a povolania exulantov majú daňové registre, najmä registre tzv. svätajakubskej taxy, nazývanej aj taxou želiarov (*taxa inquilinaris*). Exulanti pri príchode do Trenčína ubytovali sa totiž obyčajne v domoch mešťanov ako podnájomníci a z toho titulu boli zdaňovaní hofierskou alebo želiarskou daňou. Spočiatku bola táto daň zafažujúca exulantov pomerne mierna, neskôr na nátlak ústredných uhorských úradov a ich predstaviteľov, ktorí sa na ich pobyt v Trenčíne dívali s nevôľou, až príliš vysoká.² V niektorých registroch taxy sa exulanti uvádzajú aj v samostatných rubrikách („*exules in civitate*“, „*exules in suburbio*“ a pod.). Pôvod a zamestnanie exulantov sa však vo všetkých registroch uvádza dosť nepravidelne a zriedkavo a treba ich dopĺňovať z iných druhov pramenného materiálu. Exulanti sa v daňových zoznamoch samostatne

² Zvlášť vysoká bola exulantská taxa v r. 1632, ktorá sa vyberala „podle obzvláštního rozkazu a poručení jeho osvícenosti pána, pána palatina království uherského“. Porov. *Regestum taxae 1632* v Mestskom archíve v Trenčíne (ďalej MAT), odd. *Rationes*.

uvádzajú iba od začiatku tridsiatych (od r. 1631) do konca štyridsiatych rokov 17. storočia. Do tejto doby si nadobudli v meste obyčajne vlastný dom, trvalo sa tu usadili a splynuli postupne s ostatným obyvateľstvom. Cenným pramenným doplnkom o životných osudoch exulantov sú aj cirkevné účty (účty farského kostola), v ktorých sa pravidelne uvádzajú peňažné príjmy za pohreby obyvateľov mesta, medzi nimi veľmi často i exulantov.

V rámci pobelohorskej emigrácie v Trenčíne prichádzajú do úvahy dve vrstvy exulantov, a to novokrstenci a utrakvisti spolu s príslušníkmi luterskej reformácie, ktorí mali čo do počtu medzi emigrantami naprostú prevahu.

Novokrstenci prišli do Trenčína iste skôr, pretože prísne nariadenia proti nim, v ktorých sa im prikazovalo, aby bez meškania opustili zem, vyšli na Morave už v r. 1622. V daňových registroch stretávame sa však s nimi až od začiatku tridsiatych rokov. Nakoľko išlo o zvláštnu náboženskú sektu, ktorá mala nielen vlastnú cirkevnú ale aj spoločensko-hospodársku organizáciu, nedozvedáme sa o nich nič bližšieho. V daňových registroch vystupujú navonok iba kolektívne („novokrstenci“) a aj kolektívne odvádzajú mestu ročnú daň (v r. 1632 12 zlatých, neskôr až 24 zlatých). Bývali po celú dobu spoločne v tzv. Bláhovskom dome na námestí a živili sa vykonávaním rôznych druhov remesiel. Samostatne sa spomína iba „novokrstenský nožiar“, ktorý prišiel do mesta neskôr (v r. 1634) a býval aj zvlášť v podnájme v tzv. Šuškovičovskom dome a platil mestu ročnú daň 75 denárov.

Hlavná vlna utrakvistickej a reformačnej emigrácie začína prenikať do Trenčína až v druhej polovici a koncom dvadsiatych rokov. Iba výnimočne sem prichádzali prví emigranti hneď po bitke na Bielej hore. Boli to ojedinelí rodinní príslušníci vojenských veliteľov českého stavovského vojska, ktorí sa po bielohorskej porážke uchýlili na Slovensko do vojenských táboroch Gabriela Bethlena. Takou bola napr. manželka Ernfrída z Berbistorfu, burgráfa pražského hradu a vojenského poradcu kráľa Fridricha Falckého, ktorá sa uchýlila do exilu do Trenčína už koncom roku 1620 alebo v prvej polovici r. 1621.³

Hromadnejší príchod exulantov mohol však začať až po roku 1624, kedy bol v Čechách a na Morave vydaný patent proti nekatolíckym kňazom. Podľa neho sa nekatolícki duchovní mali obrátiť na katolícku vieru alebo sa z krajiny vyhnať. Mandát súčasne zakazoval aj ďalšie vykonávanie nekatolíckych bohoslužieb. Ešte väčším podnetom k hromadnému sťahovaniu obyvateľstva za hranice bolo vydanie tzv. Obnoveného zemského zriadenia v r. 1627 v Čechách a v r. 1628 na Morave. Ním sa odsudzovali k emigrácii českí a moravskí mešťania a šľachtici pokiaľ sa nestali katolíkmi. A tak vlastne až rok 1628 sa stal počiatkom masového odchodu nekatolíckeho obyvateľstva z českých zemí do exilu. Pokiaľ sa na niektorých miestach udržali nekatolíci aj naďalej, boli opätovne vydávanými nariadeniami a patentmi v tridsiatych rokoch znovu donucovaní k prestúpeniu na katolícku vieru alebo k odchodu zo zeme.

³ Porov. list Ernfrída z Berbistorfu richtárovi a rade mesta Trenčína z vojenského tábora pri Bratislave (z 27. 8. 1621) vo veci pobytu jeho manželky v meste, ktorý publikoval J. Macúrek, c. d., 86.

V dôsledku tohto nepriaznivého vývoja pobelohorských pomerov v českých zemiach vytvorila sa postupne v Trenčíne v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 17. storočia početná vrstva českej nekatolíckej emigrácie. S ňou prišlo do Trenčína aj niekoľko vzdelaných príslušníkov slovenskej národnosti (učiteľov, kňazov a pod.), ktorí dovtedy pôsobili v Čechách a na Morave a ktorí sa pred náboženským prenasledovaním vrátili vlastne domov. Do Trenčína sa v prevažnej miere, ako sme už povedali, uchýlili predovšetkým príslušníci utrakvistického a luterského vyznania. V ich radoch sa nachádzali predstavitelia šľachty, príslušníci inteligencie, najmä však početné skupiny obchodníkov a remeselníkov z moravských českých miest, ako i ďalších obyvateľov bližšie neznámych profesií. V ďalšom budeme podrobne sledovať zloženie a postupné vytváranie sa týchto jednotlivých skupín a tým i celý emigračný proces na pôde Trenčína.

*

Z početných exulantov-šľachticov, ktorí sa usadili v Trenčíne, možno na prvom mieste uviesť „pána Jána Slavíkovského“, akiste príslušníka rodiny Slavíkovcov zo Slavíkova.⁴ V daňových zoznamoch stretávame sa s ním už v rokoch 1631 a 1632. Po príchode do Trenčína býval v podnájme v tzv. Bláhovskom dome a v r. 1632 zaplatil mestskú daň 2 zlaté. V r. 1635 nachádzame ho už v dome trenčianskeho meštana Fánčiho a aj daň, ktorú v tomto roku zaplatil mestu, dosahuje neobyčajne vysokú sumu 15 zlatých. Naposledy sa s ním v Trenčíne stretávame v r. 1638–39, kedy býval v dome meštana Vranu. Od tejto doby niet o ňom v daňových zoznamoch nijakých údajov a možno sa iba domnievať, že sa po r. 1639 z mesta odsťahoval.

V r. 1631 sa prvýkrát medzi exulantmi-šľachticmi spomína aj „pán Hendrich Custos“, ktorý platil 3 zlaté dane a býval v tzv. Forgáčovskom dome. O jeho pôvode nepodarilo sa nám zatiaľ zistiť nič bližšieho. V nasledujúcom roku (1632) platil už „pán Custos“ podľa palatínskeho nariadenia daň vo výške 10 zlatých a býval v dome trenčianskeho meštana Lesseneiho. V r. 1637 „pán Custos senior“ prispel aj na opravu farského kostola sumou 3 zlaté. V tomto roku v Trenčíne najpravdepodobnejšie aj zomrel, pretože v Lesseneiho dome sa v r. 1638 uvádza už iba „pani Custoska“. Ešte za jeho života sa v Trenčíne spomína aj „pán Jiřík Custos“, jeho dospelý syn. Vdova po Henrichovi Custosovi Cecília („relicta Cecilia quondam domini Custodiis“) žila v Trenčíne až do r. 1642, kedy zaplatila naposledy mestu tzv. svätajakubskú taxu 2 zlaté.

Medzi prvými šľachticmi odišiel do exilu do Trenčína aj „pán z Řičan“. V r. 1631 býval už v dome meštana Lesseneiho a platil pomerne vysokú ročnú taxu 4 zlaté. Išlo najpravdepodobnejšie o Pavla z Řičan, o ktorom je reč v korešpondencii Karla st. zo Žerotína. V jednom liste adresovanom dňa 29. mája 1629 priamo Pavlovi z Řičan Karol st. zo Žerotína píše, že sa s ním nemôže osobne stretnúť pred jeho odchodom do vyhnanstva „do Uher“. Je ochotný však poslať zaňho prímluvné listy do Trenčína a Ska-

⁴ Ďalší príslušník tohto rodu, Jindřich Slavíkovec zo Slavíkova, sa usadil tiež niekde na Slovensku medzi členmi Jednoty bratskej. Porov. O. *Odložilík*, Bratří na Slovensku. *Casopis Matice moravskéj* (ďalej ČMM) 55 (1931), 338.

lice.⁵ Pavel z Říčan, ktorý si akiste na radu Karla st. zo Žerotína zvolil za miesto svojho exilu Trenčín, sa v tomto meste však dlho nezdržal. V daňovom zozname z nasledujúceho roku (1632) sa s ním už nestretávame a možno preto predpokladať, že jeho pobyt v Trenčíne bol iba prechodný, pred odchodom na iné dosiaľ bližšie neznáme miesto.

Najvýznamnejšiu skupinu šľachtických exulantov predstavovali však v Trenčíne príslušníci známej moravskej rodiny Zahrádeckých zo Zahrádek. Jeden z hlavných predstaviteľov tejto rodiny, Karol Zahrádecký zo Zahrádek, emigroval s príslušníkmi Jednoty bratskej do poľského Lešna,⁶ ostatní, ako sa zdá, sa pred prenasledovaním uchýlili do Trenčína, kde sa na dlhšiu dobu aj trvale usadili. Podľa daňových zoznamov z r. 1631–1632 žili v exile v Trenčíne tri samostatné rodiny Zahrádeckých. Jednu z nich reprezentovala bližšie nemenovaná „pani Zahrádecká“, bývajúc v r. 1631 v tzv. Suškovičovskom dome, druhú „pán Jiřík Zahrádecký“, ubytovaný v dome mešťana Sziládiho a tretiu „pán Vilím Zahrádecký“, ktorý býval v dome trenčianskeho mešťana Nedeckého. Najbohatšia bola z nich nepochybné rodina pani Zahrádeckej, pretože jej predstaviteľka zaplatila v r. 1632 mestu vysokú ročnú taxu 15 zlatých, zatiaľ čo pán Jiřík Zahrádecký platil iba 10 a pán Vilím Zahrádecký len 5 zlatých.⁷ Od r. 1635 bývali v Trenčíne už len dve rodiny Zahrádeckých reprezentované pánom Jurajom a pani Zahrádeckou, kým rodina Viliama Zahrádeckého, sa pravdepodobne pred týmto rokom z Trenčína odsťahovala. V r. 1637 zomrel v Trenčíne aj jeden príslušník niektorej zo zbývajúcich dvoch rodín, ktorého pochovali v mestskom kostole. Išlo najpravdepodobnejšie o člena rodiny pani Zahrádeckej, pretože táto v nasledujúcom roku (1638) zaplatila trenčianskej cirkvi aj peniaze určené na jeho náhrobok.⁸ V tom istom roku prispela pani Zahrádecká aj na opravu farského kostola sumou 4 zlaté.

Obe spomínané rodiny bývali aj naďalej v Trenčíne samostatne v domoch popredných trenčianskych mešťanov a osobitne odvádzali mestu aj ročné dane až do r. 1645, kedy si pani Zahrádecká kúpila a zariadila v meste vlastný dom. Pán Juraj Zahrádecký býval aj naďalej osobitne v dome mešťana Sziládiho až do r. 1647, kedy v Trenčíne zomrel a pochovaný bol v mestskom kostole.⁹ A nakoľko emigrantom nie je obyčajne

⁵ J. Macůrek, c. d., 50.

⁶ Tam žil s členmi Jednoty bratskej aj v r. 1638, kedy mu Daniel Vetter venoval český preklad opisu svojej cesty na Island. Porov. O. Odložilík, Daniel Vetter a jeho cesta na Island. ČMM 55 (1931), 39.

⁷ Príslušníci rodiny Zahrádeckých zo Zahrádek boli pôvodnými majiteľmi skonfiškovaných statkov vo Višňove, v Jemniciach, v Krhove a v Hobzí. Porov. Fr. Hrubý, Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání. ČMM 46 (1922). „Pani Zahrádecká“ bola však, ako sa zdá, pôvodnou majiteľkou časti hradného panstva Nový Světlov. Odtiaľ totiž píše v jej záujme trenčianskej mestskej rade list (21. 10. 1632) jeho nový majiteľ Gabriel Serény. Oznamuje, že „pani Zahrádecká“ má osobitné povolenia uh. palatína bývať v exile v Trenčíne a žiada mestskú radu, aby jej vychádzala v ústrety. MAT, Missiles 1632.

⁸ MAT, Rationes 1637–1638. Regestum ecclesiae (Introitus pecuniae funebris) 1637: „a Venceslavo Zahrádecký fl. 9, den. 95“, 1638: „Domina Zahradeckiana dedit fl. 3 pro epitaphio applicato“.

⁹ Tamtiež, 1647: „Prijali sme od zvonení pánu Zahrádeckému a od místa v kostele fl. 15“.

v exile dopriany dlhý život, aj pani Zahrádecká ho prežila iba o štyri roky. V r. 1651 aj ona v Trenčíne zomrela, keď si už predtým zložila u exulanta Pavla Spolského veľkú sumu peňazí na svoj pohreb a za miesto svojho posledného odpočinku v trencianskom mestskom kostole.¹⁰ Jej dom zdedila pravdepodobne jej dcéra Alžbeta Zahrádecká, ktorá ešte v r. 1663 z Nového Svätlova korešponduje s trencianskou mestskou radou vo veci jeho predaja.¹¹

Od roku 1644 žil ako exulant v Trenčíne aj „pán z Reichenbergu“, bývajúcí spočiatku v tzv. Silvajovskom dome, neskôr v dome meštana Sziládiho. Bol to vlastne Václav Reichenberg zo Zelotic (pri Hodoníne), drobný moravský šľachtic rytierskeho stavu. V Trenčíne býval trvale až do r. 1659, kedy tu pred smrťou nechal spísať aj svoj testament.¹² Pre mesto vykonával aj rôzne verejno-právne služby, z jeho poverenia odchádzal na časté jednanie a pod., za čo bol aj odmeňovaný, obyčajne vo forme úfav na predpísaných daniach.¹³ Do Trenčína prišiel aj so svojou sestrou, ktorá tu v r. 1647 zomrela.

V r. 1648 sa v zozname tzv. svätajakubskej taxy spomína medzi exulantmi aj moravský šľachtic „pán Jiřík Skrbenský“, ktorého zdanili pomerne vysokou sumou 8 zlatých. Jeho pobyt v Trenčíne, v dome meštana Nedeckého, musel byť však iba prechodný, pretože po tomto roku (a ani predtým) sa s ním viac v meste nestretávame.

Okrem týchto žilo v Trenčíne aj niekoľko moravských či českých šľachtičien. Tak v dome vdovy Lyciovej bývala v r. 1635 napr. „pani Maria Volenská“, ktorá zaplatila v tomto roku mestskú daň 1 zlatý. V dome meštana Záluského bývala v rokoch 1638–1642 zasa „pani Kozlická“, ktorá odvádzala ročnú daň poldruha zlatého. V r. 1642 z Trenčína odišla a ešte pred svojím odchodom deponovala u exulanta Floriána Candeliana 7 zlatých na trenciansky mestský kostol.¹⁴ V r. 1643 sa v daňových zoznamoch medzi exulantmi-šľachticmi uvádza nejaká „pani Kánová“ a v r. 1644 „pani Cecília Kainochová“. V r. 1646 je v dome meštana Atinaiho uvedená ako podnájomníčka nejaká „pani Libuša“ a v r. 1635–1643 v dome meštana Tekeneiho, neskoršieho trencianskeho richtára, bližšie neznáma „pani slečna“. Ich pôvod a príslušnosť k niektorej moravskej či českej šľachte sa nám nepodarilo zistiť.

Ešte početnejšia bola skupina utrakvistickej a luterskoreformačnej inteligencie, pozostávajúcej z celého radu kňazov, učiteľov, lekárov, právnikov, úradníkov, študentov, kníhtlačiarov a pod., ktorá po vyhnaní z českých zemí našla tu trvalý alebo dočasný nový domov. Na prvom mieste možno z nej spomenúť Jakuba Jakobeu, pôvodcom z Kutnej Hory. Po absolvovaní pražskej univerzity pôsobil najprv ako rektor na rôznych školách. Potom sa rozhodol pre duchovnú dráhu a stal sa správcom kostola sv. Mikuláša v Starom Meste pražskom. Po bitke na Bielej hore odišiel najprv do Saska

¹⁰ Tamtiež, 1651: „Od pohrebu pani Zahrádeckej, ano i od místa v kostele prijalo sa z jej poručení od Pavla Spolského fl. 56.“

¹¹ J. Macůrek, c. d., 226.

¹² Testament publikoval J. Macůrek, c. d., 220.

¹³ MAT, Rationes 1654: „Dominus Reichenberg una cum reconpensa diurnorum laborum fl. 4.“

a odtiaľ na Slovensko. V r. 1624 nachádzame ho už v Trenčíne v dome meštana Jána Trebického. V r. 1625 sa obracia vo forme básnického prejavu na trenčiansku mestskú radu s prosbou, aby sa mohol v Trenčíne natrvalo usadiť. Aj keď mu mestská rada poskytla nielen povolenie k exilu, ale aj peňažnú podporu, Jakobeus sa v Trenčíne dlho nezdržal. Lepšie možnosti pre svoje uplatnenie našiel na východnom Slovensku, kam sa presťahoval už koncom roku 1626. Tu rozvinul aj svoju bohatú literárnu činnosť, ktorou sa zaradil medzi popredné zjavy slovenskej humanistickej literatúry.¹⁵

Skoro po Jakubovi Jakobeovi prišli do exilu do Trenčína aj ďalší dvaja evanjelickí kazatelia, a to Melicher Lucaenus-Lužský a Jakub Stephanides-Príbyslavský. Prvý bol pred vyhnanstvom dekanom v Nemeckom Brode, druhý farárom v Červenej Řetici pri Pelhřimove. Oba po svojom usadení sa v Trenčíne pokračovali naďalej vo svojej kňazskej činnosti, Lucaenus ako farár mestského a Stephanides ako kaplán zámockého kostola. Z r. 1633 zachoval sa nám v mestskom archíve Lucaenov list, ktorým pozýva trenčiansku mestskú radu na svadbu svojej dcéry Doroty.¹⁶ Stephanidesa po niekoľkoročnom účinkovaní v Trenčíne ustanovil župan Gašpar Illésházy v r. 1635 za farára vo svojej poddanskej dedine Soblahov neďaleko Trenčína. Pri odchode na nové pôsobisko Stephanides v zachovanom liste ďakuje trenčianskej mestskej rade za preukázané pohostinstvo a prosí ju naďalej o pomoc a podporu.¹⁷ Jakub Stephanides bol aj literárne činný a svoje pohrebné kázne nad zomrelými členmi exulantských rodín v Trenčíne vydal tlačou.

Z Nemeckého Brodu pochádzal aj iný literárne činný exulant, a to Jozef Heliades. Ako bakalár Karlovej univerzity pôsobil na školách v Chrudimi, v Kadani a naposledy v Českom Brode. Odtiaľ po r. 1625 emigroval do Trenčína. V r. 1631 býval v dome trenčianskeho meštana Lesseneiho. Tam ho nachádzame ešte aj v r. 1634. Pre chudobu platil ročnú daň iba 25 denárov. V r. 1635 venoval richtárovi a rade mesta Trenčína básnickú skladbu, v ktorej ich žiadal o udelenie mestského práva. Neskôr sa odsťahoval do predmestskej štvrti zvanej Hôrka, kde medzi chudobnými hofiermi býval až do r. 1643. V r. 1644 už nežil, pretože v daňových zoznamoch sa od tohto roku uvádzajú už iba „sirotky Heliadesovy“. Jozef Heliades aj napriek svojej chudobe vytvoril v Trenčíne bohaté literárne dielo, ktoré predstavuje cenný prínos do slovenskej humanistickej poézie.¹⁸

Od r. 1638 býval v Trenčíne aj kazateľ Ján Fellinus z Hoľešova, ktorý sa v r. 1647 označuje ako „ordinarius diaconus Trenchiniensis“. V r. 1639 bol kaplánom farského kostola exulantský kňaz Teodor Sopocius. V dome meštana Martina Peteho býval v r. 1640 „reverendus dominus Paulus Votipecius“, označovaný ako „exul bohemus“, v dome Jana Bobockého zasa v r. 1643–1645 „knez Heliodorus“ bez bližšieho označenia pôvodu. Exu-

¹⁴ Tamtiež, *Regestum ecclesiae 1642*: „Pani Kozlicka deputovala u Floriána Kandelinusa pro ecclesia fl. 7, ktere sem prijal od nego.“

¹⁵ J. Minárik, *Jakobus Jacobeus*. Výber z diela. Bratislava 1963.

¹⁶ MAT, *Missiles 1633*.

¹⁷ Tamtiež, 1635.

¹⁸ Rukovět humanistického básnictví v Čechách a na Moravě (ďalej Rukovět...), zv. 2, Praha 1966, 284–286.

lantským kazateľom bol, ako sa zdá, aj Jakub Zacheus, ktorý žil trvale v Trenčíne od r. 1635 až do r. 1644.

Pred prenasledovaním vrátil sa do vlasti a v r. 1638 usadil sa načas v Trenčíne aj kňaz „Martinus Coci Scepusiensis“, pôvodom z Markušoviec, ktorý pôsobil predtým na juhovýchodnej Morave a naposledy bol farárom v Pržnej pri Vsetíne.¹⁹ Kazateľom či rektorom slovenského pôvodu vyhnaným z českých zemí bol akiste aj Samuel Chrohotský (Hrochotius, Rochotius, Rohoczi), ktorý sa v zoznamoch exulantov uvádza v r. 1631 až 1639. Po celý čas býval v dome meštana Antinaiho a platil ročnú daň 25–50 denárov. Podobný osud postihol aj Daniela Lednického, pôvodom zo Záriečia pri Púchove, ktorý ako rektor pôsobil na moravských školách až do r. 1621. V tridsiatych rokoch nachádzame ho už medzi exulantmi v Trenčíne, kedy býval v dome meštana Fabricia a platil ročnú daň 2 zlaté.

Nepriaznivý vývoj pobelohorských pomerov v českých zemiach prinútil nepochybne k návratu do vlasti aj významného slovenského humanistu Michala Ascania. Pochádzal zo Žiliny a po štúdiách na latinských školách v Slanoh a v Kutnej Hore sa zapísal na pražskú univerzitu, kde r. 1620 dosiahol hodnosť bakalára. Potom sa ešte dva roky zdržoval v Čechách a mal akiste v úmysle založiť si, podobne ako celý rad jeho krajanov, existenciu v niektorom českom meste ako učiteľ, mestský pisár alebo člen mestskej rady. Zhoršenie pomerov ho však prinútilo odísť najprv do Nemecka, keď na univerzite v Tübingene vyštudoval medicínu a potom sa vrátil domov.²⁰ Usadil sa v r. 1637 v Trenčíne a aj v nasledujúcich rokoch tu vykonával lekársku prax. V štyridsiatych rokoch odišiel do Sedmohradska, kde pôsobil ako lekár na dvore kniežata Juraja Rákocziho. Odtiaľ sa znovu vrátil do Trenčína, kde sa s ním stretávame napr. v r. 1659. Posledným miestom jeho pobytu bola však Skalica, kde v r. 1662 aj zomrel.

Do Trenčína sa však pred prenasledovaním uchýlilo aj niekoľko ďalších významných lekárov, právnikov z českých zemí, ktorí tu našli nielen svoj nový domov, ale často po dlhých strádaniach aj svoju hrob. Niekedy okolo r. 1635–1636 prišiel do Trenčína do exilu „doctor Pierius z Birnfeldu“, ktorý tu však krátko po príchode zomrel, zanechajúc po sebe manželku a syna Fridricha. Vdova po doktorovi Pieriovi (relict doctoris Pierii, domina Pieriana, Pieruška, Pierinka a pod.) žila v Trenčíne až do r. 1647. V r. 1637 bývala v dome trenčianskeho lekára Fridricha Mayera, od roku 1638 v dome meštana Šuškovica až do r. 1645. Keď si pani Zahrádecká kúpila v tomto roku vlastný dom, prešla bývať k nej. Od r. 1647 sa s ňou v daňových zoznamoch už nestretávame.

V r. 1635 zomrel v exile v Trenčíne aj „pán Matyáš Tymin, rečený Lavín z Ottefeldu, doktor obojích práv“.²¹ Musel sa sem prísťahovať iba krátko pred smrťou, pretože dovtedy sa s ním v daňových zoznamoch nestretávame. Od r. 1635 vystupuje už v archívnych záznamoch iba jeho vdova „pani Lydmila doktorka“, nazývaná aj „pani Tyminová“, „pani

¹⁹ Rukovět . . . , zv. 1, Praha 1966, 384.

²⁰ J. Martínek, Michal Ascanius, slovenský lekár a humanista. Zb. Humanizmus a renesancia na Slovensku. Bratislava 1967, 292–295.

²¹ Porov. list jeho brata Martina Tymina, adresovaný trenčianskej mestskej rade z Opavy (15. 5. 1635), ktorý publikoval J. Macúrek, c. d., 135.

doktorka Tyminuška“ a pod. Bola to zámožná osoba, ktorá odvádzala mestu ročnú daň 4 zlaté. V r. 1637 prispela „pani Lydmila“ sumou 3 zlatých aj na opravu farského kostola. V daňových zoznamoch vystupuje v skupine tzv. pánov exulantov, podľa čoho možno usudzovať, že bola aj sama šľachtického pôvodu. Bývala trvale v tzv. Nedeckého dome na námestí až do r. 1653, kedy zomrela a pochovaná bola vo farskom kostole.

S Tyminovcami bol priateľsky spriaznený aj ďalší „doctor Ludovicus Koch z Kolburku“, podľa čoho bolo by možno usudzovať, že išlo tiež o doktora práv. O jeho príchode do Trenčína nemáme bližšie správy. V daňových zoznamoch sa vyskytuje až od r. 1647. V r. 1653 máme o ňom záznam, že platil pohrebné trovy za vdovu po doktorovi Tyminovi.²² V r. 1656 sa spomína už iba jeho manželka – vdova Estera Kochová. Ešte v r. 1647 sa medzi exulantami v Trenčíne spomína aj Ján Daniel Koch z Kolburku, ktorý bol akiste jeho príbuzný.

Lekárom bol nepochybne exulant „Aron medicus“, ktorý sa spomína v daňových zoznamoch z r. 1642. O jeho bližšom pôvode nemáme však nijaké správy. Snáď naňho, alebo na niektorého iného exulantského „doktora“ sa vzťahuje záznam z r. 1645 o peňažnom obnose, ktorý bol poslaný na jeho pohreb do Trenčína z Komnej.²³

K úradnickej vrstve exulantov usadených v Trenčíne možno zaradiť na prvom mieste Martina Bočeka-Lipnického. Pochádzal z Lipnice nad Sázavou a po štúdiách v Kutnej Hore a v Prahe nastúpil úradnícku dráhu ako správca statkov Jána R. Trčku v Světle. Po r. 1627 odišiel aj s manželkou Katarínou Šťastnou do exilu do Trenčína.²⁴ Spočiatku býval v dome mešťana Lesseneiho a Godoczihho spolu aj s rodinou svojho švagra Jána Strabu, neskôr si nadobudol vlastný dom. V Trenčíne patrilo medzi popredných občanov-exulantov. Platil ročnú daň okolo 4 zlatých a podporoval aj chudobného Heliadesa. Zomrel v r. 1639. Kázne, ktoré exulantskí kňazi predniesli nad jeho hrobom, vyšli v Trenčíne aj tlačou.

Ďalším exulantom, príslušníkom úradnickej vrstvy usadeným v Trenčíne, bol Eliáš Kavín (Cavinus), pochádzajúci zo Slavkova na Morave. Bol súkromným služobníkom a dôverníkom Karla st. zo Žerotína. Najprv býval v Brandýse nad Orlicou, pozdejšie (od r. 1629) v Třebíči, v dome, ktorý kúpil Karol st. zo Žerotína od tamojšieho bratského zboru. Odtiaľ musel však po čase odísť do vyhnanstva.²⁵ Medzi exulatmi v Trenčíne ho nachádzame v r. 1640, kedy býval v dome mešťana Lesseneiho spolu i so synom Václavom. V r. 1641 mu trenčianska mestská rada udeľuje mestské právo a odvtedy sa tu trvalo usadzuje. Poslednú správu o jeho pobyte v Trenčíne máme z r. 1653, kedy je „pán Eliáš Kavín zo Slavkova“ svedkom pri uzatváraní zmluvy o predaji tlačiarne exulanta Nikodéma Čížka.²⁶

K ním možno priradiť aj Jána Butovského, bývalého správcu hradu

²² MAT, Rationes 1653, Regestum ecclesiae (Introitus pecuniae funebris): „Doctor Koch dal od zvonění pani Tyminušky fl. 4, item legatum tejže pani fl. 3, a loco templi restat doctor Koch fl. 20.“

²³ Tamtiež, Introitus pecuniae funebris 1645: „A dominis doctoris funeratione fl. 3, den. 50 z Komnej poslaných.“

²⁴ Rukověť . . . , zv. 1, Praha 1966, 213.

²⁵ Rukověť . . . , zv. 3, Praha 1969, 23.

²⁶ Zmluvu publikoval J. Macůrek, c. d., 211–214.

Světlova („quodam prefecti in arce Sviatlenští“), ktorého nachádzame ako exulanta v Trenčíne už začiatkom tridsiatych rokov (1631) v dome mešťana Kardoša. Butovský na novom pôsobisku zanechal úradnícku dráhu a stal sa zakrátko úspešným a bohatým obchodníkom, platiacim mestu ročnú daň 4–6 zlatých. Jeho kupecká kariéra v Trenčíne netrvala však dlho, pretože koncom roku 1639 už zomrel, ako nám to dosvedčujú pohrebne kázne prednesené exulantskými kňazmi nad jeho hrobom.²⁷

Pomerne nesnadné je zachytiť početnú skupinu študentov, ktorí po vyhnaní z moravských a českých škôl pokračovali ako exulanti vo svojich štúdiách v Trenčíne. Do mesta prichádzali buď samostatne alebo so svojimi rodičmi a nakoľko neplatili dane, nenachádzame ich mená v daňových, ani iných zoznamoch. Z toho dôvodu sa nám o nich zachovalo iba niekoľko sporadických údajov. Tak napr. v r. 1640 „Paulus Domažlicenus Bohemus“ žiadal trenčiansku mestskú radu o vydanie svedectva o mladíkovi Melicherovi Raphanidesovi, ktorý ako exulant navštevoval mestskú školu v Trenčíne.²⁸ V r. 1641 prišiel z Moravy, z Višňova, do Trenčína mladík Samuel Henzelinus, ktorý vyštudoval na tunajšej škole. V meste sa potom trvalo usadil a v r. 1647 vystupuje ako svedok pri vyhotovení svadobnej zmluvy medzi exulantmi-knihtlačiarmi Benjamínom Vodhájé a Dorotou Vokálovou.²⁹ Trenčiansku mestskú školu okrem detí tunajších exulantov navštevovali nepochybne aj synovia exulantov usadených na okolí Trenčína. Tak to bolo napríklad so synmi exulantského kňaza z Nemeckého Brodu, Tomáša Dentulína, pôsobiaceho v rokoch 1625–1631 v Drietome, ktorí vyštudovali na škole v Trenčíne a dosiahli potom významné postavenie. Jeden z nich, Tomáš Dentulínus ml., sa potom v Trenčíne aj trvalo usadil a oženil sa s dcérou popredného trenčianskeho mešťana Mikuláša Fabricia.³⁰

Z kultúrneho hľadiska bola nepochybne významná skutočnosť, že sa v Trenčíne usadila aj skupina exulantov-knihtlačiarov. Prvým exulantom-knihtlačiarom, ktorý sa tu usadil, bol nepochybne Václav Vokál z Prahy, a to už niekedy pred rokom 1637. V tomto roku mu totiž trenčianska mestská rada ako svojmu obyvateľovi vydáva doporučujúci list na cestu do „měst pražských“, kde si mal vybaviť ešte niektoré svoje záležitosti.³¹ V r. 1641 (12. apríla) nechal Václav Vokál v Trenčíne spísať aj svoj testament, v ktorom z Prahy privezenú tlačiareň poručil svojej manželke Dorote.³²

Po smrti Václava Vokála (zomrel pravdepodobne ešte v r. 1641) viedla tlačiareň jeho vdova Dorota Vokálová (Dorothea Vocalii, Dorota impresorka a pod.), sestra Nikodéma Čížka „malíra a měštěnina Starého města pražského“, ktorý sa aj sám po r. 1643 prisťahoval do Trenčína. Bývala v dome patriacom Illésházyovcom a jej meno na trenčianskych tlačiaroch sa zjavuje už od r. 1642. V r. 1647 sa vydala za exulanta Vavrinca Ben-

²⁷ Rukověť..., zv. 2, Praha 1966, 287.

²⁸ Melicher Raphanides sa neskôr v Trenčíne aj trvale usadil. Najprv bol učiteľom mestskej školy, potom kaplánom farského kostola. Porov. J. Macůrek, c. d., 28, 179.

²⁹ Zmluvu publikoval J. Macůrek, c. d., 194–195.

³⁰ Rukověť..., zv. 2, Praha 1966, 38.

³¹ List publikoval J. Macůrek, c. d., 152.

³² Testament publikoval J. Macůrek, c. d., 163.

jamína Vodháje, ktorý bol dovtedy faktorom v jej tlačiarňi. V r. 1646 „impressor Laurentius Benjamin spod Háje“ býval ešte v dome mešťana Daniela Petrocinia, po r. 1647 tiež už v dome župana Illésházyho.

Vavrinec Benjamín Vodháje viedol pod svojim menom tlačiareň v r. 1648–1653. V poslednom roku odkúpil od Nikodéma Čížka aj časť tlačiarenského zariadenia, ktorý tento ešte v r. 1643 poslal z Prahy do Trenčína a zapožičal svojej sestre Dorote Vokálovej.³³

V roku 1655 stal sa jednako majiteľom tlačiarne Nikodém Čížek, ktorý ju vlastnil až do r. 1663. Vlastným tlačiarom a faktorom v nej bol však Juraj Litharides „studiosus kunstu impresorského“, s ktorým Nikodém Čížek ešte aj v r. 1659 obnovil prenájomnú zmluvu.³⁴ Z tejto zmluvy sa zároveň dozvedáme, že Čížkova tlačiareň bola v Trenčíne umiestnená „v kvartýru“ trenčianskeho mešťana Juraja Šujanského.

Po r. 1663 odkúpil Čížkovu tlačiareň senior bratského zboru v Púchove Pavel Vetterinus pre svojho zafa Jána Dadana, ktorý ju preniesol do Žiliny a od r. 1665 začal v nej opäť tlačiť.

O exulantskej tlačiarňi v Trenčíne možno povedať, že bola veľmi plodná. Vyšiel v nej celý rad väčších i drobnejších tlačív príležitostného i náboženského obsahu. Zdôrazniť treba najmä skutočnosť, že okrem jednej–dvoch nemeckých publikácií tlačili sa v nej len slovenské (české) a latinské knihy. Vo veľkej miere vychádzalitu diela domácich autorov, medzi nimi aj literárna tvorba samotných českých a moravských exulantov z Trenčína i zo širšieho okolia.³⁵

K spomínaným exulantským knihtlačiarom možno priradiť aj knihkupca a knihviazača Mikuláša Volfa („český knihár, knihár Volf, Nicolaus Volfius compactor“ a pod.), ktorý prišiel do Trenčína už s prvými exulantmi a od r. 1630 býval v dome mešťana Gabriela Nosického. O jeho pôvode nemáme bližšie správy. V r. 1637 prispel „compactor librorum“ nevelkou sumou aj na opravu farského kostola. V Trenčíne býval až do svojej smrti r. 1645.

Najpočetnejšiu vrstvu exulantov predstavovala, pravda, skupina pozostávajúca z obchodníkov, remeselníkov a príslušníkov iných bližšie neznámych profesií, ktorá pred náboženským prenasledovaním opustila české a moravské mestá a uchýlila sa do Trenčína, aby tu naďalej pokračovala vo svojej produktívnej práci. Zachytiť všetkých členov tejto skupiny nie je, žiaľ, možné, pretože daňové registre neuvádzajú u všetkých exulantov ich zamestnanie alebo pôvod. Robia tak iba u významnejších a majetnejších obchodníkov či remeselníkov, zatiaľ čo u ostatných príslušníkov tejto skupiny chýbajú nám akékoľvek údaje o ich profesií a pôvode.

Jedným z prvých najvýznamnejších obchodníkov–exulantov, ktorí sa už koncom dvadsiatyh rokov usadili v Trenčíne, bol Tobiáš Jon. Niekedy si

³³ Porov. pozn. 26.

³⁴ Zmluvu publikoval J. Macúrek, c. d., 223–224.

³⁵ Okrem diel trenčianskych exulantov J. Heliadesa, J. Stephanidesa, T. Sopocia, J. Zachea a i. vyšli v trenčianskej tlačiarňi aj diela exulantov usadených na blízkom okolí, ako napr. Adama Volfia–Benešovského z Motešíc, Jána Romanca z Držkoviec, Tomáša Dentulina z Drietomy a i. Porov. Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, zv. II, Tisky z let 1501–1800, část I.–IV., 1937–1956.

k svojmu priezvisku pridával aj prímenie Služinský, z čoho by bolo možné usudzovať, že pochádzal snáď z obce Služín pri Prostějove. V Trenčíne býval už v r. 1630 v tzv. Gašparovskom dome, neskôr v dome meštana Sziládiho. V r. 1635 je vyslovene označený ako obchodník (quaestor) a platí mestu neobyčajne vysokú ročnú taxu 10 zlatých. Tobiáš Jon, ktorý obchodoval hlavne so súknom, nadobudol si v Trenčíne postupne značný majetok, vlastný dom a hospodárstvo a stal sa popredným trenčianskym mešťanom. Jeho syn Tobiáš Jon ml. zastával v r. 1654 funkciu mestského hospodára.

Začiatkom tridsiatych rokov prísťahovala sa do Trenčína skupina významných obchodníkov z mesta Sušíc. Boli to bratia Ján a Václav Cejslovci, Juraj Plonek a Peter Pretlík. Prví traja prišli do Trenčína spolu s Katarínou Cejslovou, matkou Jána a Václava, ktorá sa ako vdova vydala ešte v Sušiciach za Juraja Ploňka a v Trenčíne v r. 1631 zomrela.³⁶ Od počiatku bývali však v Trenčíne samostatne v domoch popredných trenčianskych mešťanov. Cejslovci nadobudli si v obchode skoro značné bohatstvo. V r. 1635 platil Václav Cejsl mestu ročnú taxu 10 zlatých a Ján, ktorý býval spolu so sestrou Evou, 8 zlatých. Postupne nadobudli si v meste vlastné domy a rozsiahle hospodárstva. V Trenčíne stretáme sa s nimi až do začiatku päťdesiatich rokov, kedy začína v daňových zoznamoch vystupovať už syn niektorého z nich, Tomáš Cejsl, sládok mestského pivovaru. Juraj Plonek a Peter Pretlík nemali možnosť dosiahnuť už také bohatstvo (prvý z nich platil v r. 1635 ročnú taxu 4 a druhý 3 zlaté), pretože v r. 1646 v Trenčíne obaja zomreli.

Jedným z prvých exulantov-obchodníkov v Trenčíne bol aj Pavel Spolský zo Spule. V meste býval nepretržite od r. 1631 až do konca päťdesiatych rokov. V r. 1647 nadobudol si v Trenčíne vlastný dom, v ktorom bývala v podnájme aj vdova (druhá manželka) po Jurajovi Ploňkovi. Obchodoval s rozličným tovarom. V r. 1635 platil ročnú taxu 2 zlaté a v r. 1654 4 zlaté. Pavel Spolský zo Spule, ktorý sa pod menom označoval ako „mešténin svobodného kráľovského mesta Trenčína“, často vystupoval ako svedok pri rôznych majetko-právnych dohodách medzi exulantmi a možno ho označiť za vzdelaného a rozhľadeného človeka.

Iná skupina obchodníkov sa prísťahovala v tridsiatych rokoch do Trenčína z Valašského Meziříčí. Boli to príslušníci rozvetvenej rodiny Sivý. Už v r. 1632 boli v meste usadení exulanti-obchodníci Martin Sivý a Martin Predmerský „aliter Sivý“. Niekedy v r. 1636–1637 k ním pribudol Ondrej Sivý, ktorý urobil v Trenčíne v nasledujúcich desaťročiach skvelú kupeckú kariéru.³⁷ V r. 1639 platil ešte mestu ročnú taxu iba dva zlaté. V r. 1654 bol už nielen najbohatším trenčianskym obchodníkom, ale aj mešťanom vôbec. Obchodoval so soľou, súknom a z dosiahnutého zisku odvádzal v tomto roku ročnú daň 26 zlatých. Okrem toho mal vlastný dom a rozsiahle hospodárstvo. V r. 1654 spomína sa aj ďalší obchodník z tejto

³⁶ Testament Kataríny Cejslovej z r. 1631 publikoval J. Macůrek, c. d., 124–125.

³⁷ Ondrej Sivý bol vzdelaný človek, ktorý sa už doma preslávil napísaním medziříčských pamätí. Ešte v r. 1625 sa vo Val. Meziříčí oženil s Katarínou Predmierskou. Sobášil ho sám Juraj Tranovský, ktorý tu bol vtedy kňazom. Porov. Fr. Dostal, Val. Meziříčí v pamětech 30leté války. Ostrava 1962.

rodiny, Ján Sivý. Jeho obchodné obraty boli však nepomerne menšie, pretože v uvedenom roku zaplatil iba 2 zlaté dane.

O niečo neskôr prišla do Trenčína aj ďalšia skupina obchodníkov-exulantov, tentoraz príslušníkov rodiny Melcer z Nového Jičína. V r. 1638 to bol Juraj a v r. 1639 Václav Melcer, ktorí sa tu trvale usadili. Kupecká rodina Melcerovcov tu potom v nasledujúcich desaťročiach nielen zbohatla, ale sa aj značne rozvetvila. V r. 1654 najbohatším jej príslušníkom bol Ján Melcer, ktorý obchodoval s rozličným tovarom a platil mestu ročnú taxu 6 zlatých. Iným samostatným obchodníkom bol v tomto roku Juraj Melcer, ktorý odvádza ročnú daň 4 zlaté. Ďalší Juraj Melcer mal spoločný obchod s exulantským ročným Václavom Skočovským, od ktorého platili spolu ročnú daň 5 zlatých. Melcerovci nadobudli si postupom času v meste aj značný nehnuteľný majetok (domy, polia a záhrady) a patrili v druhej polovici 17. storočia k popredným meštianskym trenčianskym rodinám.

Okrem týchto poznáme z daňových zoznamov ešte celý rad ďalších obchodníkov-exulantov, ktorých pôvod sa nám však nepodarilo zistiť. Takým bol napr. Ján Tajovský, s ktorým sa v daňových registroch stretávame už od r. 1632 a ktorý žil potom trvalo v meste až do r. 1647. V r. 1635 platil ročnú daň 4 zlaté. V r. 1635 sa v predmestí uvádzajú ďalší dvaja obchodníci, a to nejaký Martin a Daniel. Od r. 1635 sa v Trenčíne trvalo usadil obchodník s plátom Daniel Rúfus, s ktorým sa stretáme ešte aj v r. 1654, kedy platil ročnú taxu 4 zlaté. V tomto roku prišiel sem do exilu aj Ján Sebehrdý, ktorý tu tiež zostal natrvalo a obchodoval s rôznym tovarom. V r. 1645 pribudli ďalší obchodníci-exulanti, a to Matej Ihlár a Ján Nigrini a o dva roky neskôr ešte Pavel Klátovský, Krištof Mýtny a Adam Slováček. So všetkými posledne menovanými obchodníkmi stretáme sa v Trenčíne ešte aj v r. 1654, kedy Pavel Klátovský, Ján Nigrini a Krištof Mýtny zaplatili ročnú taxu po 2 zlaté a Matej Ihlár a Adam Slováček po 1 zlatom.

Ešte ťažšie môžeme na základe daňových registrov zachytiť početnú vrstvu exulantských remeselníkov, nakoľko pracovná činnosť exulantov v jednotlivých remeslách (podobne ako aj ich pôvod) sa uvádza v registroch iba veľmi zriedkavo. Tak napr. už medzi prvými exulantmi uvádzajú sa v r. 1632 dvaja mäsiari, Šimon a Václav, ktorí bývali v dome trenčianskeho meštana Pavla Ondrika. V r. 1635 platil každý z nich ročnú daň po 4 zlatých, z čoho možno usudzovať, že išlo o prosperujúcich remeselníkov. S prvými exulantmi prišiel do Trenčína aj nejaký „pasár Nemeč“, ktorý býval v r. 1631 v dome meštana Šelmečiho a platil ročnú daň 2 zlaté, ďalej „barvír Čech“, ktorý býval u meštana Nedeckého a platil ročnú taxu 1 zlatý a bližšie neznámy „pekár“, ubytovaný v dome vdovy Dobrošovskej. Od r. 1635 sa v daňových zoznamoch stretáme s dvoma exulantmi krajčírmi, a to s Floriánom Kandelínom z Pardubic a s Václavom Chládkom, ktorého pôvod nie je bližšie známy. V roku 1639 usadil sa v Trenčíne súkenník Ján Steblík, nazývaný ináč aj Hrdý z Valašského Meziříčí. Ešte v r. 1635 prišiel do Trenčína švec Ján Červienka, v r. 1642 maliar Lukáš a krajčír Daniel Gincel, v r. 1643 mäsiar Jiřík Ambro a tkáč Vodra, v r. 1644 bližšie neznáma „sukennička zlínska“ a v r. 1647 neznámy „faber cuprarius“.

Nemožno s istotou vylúčiť ani možnosť, že sa u niektorých exulantov

označovala v daňových zoznamoch ich remeselná činnosť prírmeniami. Ide tu o „remeselnícke“ prírmenia u týchto exulantoch: Ján Studnička aliter Barbir (1632), Jakub Bestalovský aliter Tokár (1635), Andres Jung aliter Kotlár (1638). Na remeselnú činnosť niektorých exulantov môžu snáď poukazovať aj ich priezviská, ktoré mohli dostať od obyvateľstva v novom prostredí. Ide o prípady ako napr. Václav Krajčí (1632), Ján Pernikár (1635), Matej Lazebník (1639), Eliáš Mydlár (1640), Lukáš Kamenár (1648) a pod.

Nó i tak zostal v Trenčíne ešte značný počet exulantov, pri ktorých sa nám pre málo informatívne údaje prameňov zatiaľ nepodarilo zistiť nielen spôsob ich zamestnania, ale často ani ich bližší pôvod. Uvádzame ich v nasledujúcom zozname s udaním roku, v ktorom sa prvýkrát vyskytujú v daňových registroch alebo v iných pramenných materiáloch:

1631: Martin Moravčík, Repka Slezák, jedna Slezanka, Matúš Čech, Jiřík Čech, Uherka, hofer Čech, starý Čech, iný Čech.

1632: Peter Čech, Tomáš Zahradka, Vitus Chabsky, Matej Tajovský, Jiřík Fulnek.

1635: Ludovít Krumpier, vdova Marta, Václav Říčanský, Matej Hrubý, slečna Krumpírka, Mikuláš Vodička.

1639: Pekárka, Ptáčnik, Peter Kuošina, Václav Jičínsky, Rákoska, Ján Picus.

1642: Daniel Lipský (z Nem. Brodu), Jakub Tišínský, Vavrinec Dvořáček alias Hoffman „exul moravus“, Burian „moravus“, Mária Moravka, Martin Lipský (z Nem. Brodu), Buchlovský, Ján Nechuta „de civitate bohemicali Kurim“, Ján Straka „Choteborens“, Matej Škočovský „Silesius“, Václav Jirka.

1644: Ján Bohuslav. Tomáš Moravec, Šimon Sonovský, Václav Oplatník, Václav z Olomúca, „z Brodu dva susedi v dome Atinaiho“, „dva Moravčáci v dome Illésházyho“.

1646: Mikuláš Čech, Šimon Oplatník, Václav Konopický „afinis Brodensis“, Samuel Havlovský, Vavra „Silesius“, Juraj Nitschman, Samuel Sajtenhauer, Juraj Plateník.

1650: Slezanky dve, Ján Slavičínsky, Stanislav Curtius, Estera Diblická, Samuel „rector“, Foltík.

*

Z doteraz uvedených údajov jasne vyplýva, že Trenčín predstavoval významné stredisko pobelohorskej českej emigrácie na Slovensku. Išlo tu prevažne o emigráciu utrakvistického a lutersko-reformačného vyznania, o ktorej pobyte na Slovensku sme mali doteraz najmenej konkrétnych správ. V jej radoch boli príslušníci šľachty, inteligencie, najmä však početná vrstva obchodníkov, remeselníkov a príslušníkov iných, bližšie neznámych profesií. Väčšina exulantov (najmä obchodníkov, remeselníkov a i.) sa tu trvale usadila, nadobudla si tu svojou prácou potrebný majetok, obdržala mestské práva a postupne splynula s domácim obyvateľstvom. Napomáhala tomu aj jazyková a národnostná príbuznosť exulantov a totožnosť náboženského vyznania, ktorá ich spájala s obyvateľstvom mesta Trenčína. Mnohí exulanti dosiahli významné postavenie aj pri správe mesta.³⁸ V ich radoch bolo niekoľko významných predstaviteľov, ktorí sa účinne zapojili do slovenského kultúrneho a vzdelanostného života (J. Jacobeus, J. Heliades, J. Stephanides a i.). Zásluhou českých exulantov vznikla v Trenčíne aj knihtlačiareň. Vyšlo v nej veľa kníh tlačených v domácom jazyku, ktoré v značnej miere napomáhali vzdelanostný a kultúrny

³⁸ Okrem už spomínaných bol to napr. aj Daniel Lipský, ktorý prišiel v r. 1642 do Trenčína z Nem. Brodu a r. 1654 stal sa už trenčianskym mestským richtárom.

rozvoj Slovenska. Záverom možno teda povedať, že českí exulanti, ktorí sa po vyhnaní zo svojich domovov usadili v Trenčíne, sa účinne zapojili do slovenského života a svojou prácou napomáhali jeho hospodársky a kultúrny rozvoj.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TSCHECHISCHE EMIGRATION IN TRENČÍN NACH DER SCHLACHT AM WEISEN BERGE

Der Beitrag ist einem wichtigen Schwerpunkt der tschechischen Emigration in der Slowakei gewidmet. Die Stadt Trenčín ist den Exulanten nicht nur wegen der günstigen geographischen Lage in der Nähe der mährischen Grenze, sondern auch dank der traditionellen ökonomischen und kulturellen Beziehungen mit den mährischen und böhmischen Städten eine neue Heimat geworden. Es waren zum grössten Teil Utraquisten und Angehörige der lutherischen Reformation, Adelige, Intelligenz, aber auch eine ziemlich breite Schicht von Kaufleuten, Handwerkern und Leuten, deren Beruf nicht näher bekannt ist. Die meisten Exulanten (besonders aber die Handwerker und Kaufleute) sind ansässig geworden, durch ihren Fleiss haben sie sich bald ein anständiges Eigentum erworben, das Bürgerrecht erhalten und sind dann allmählich in der einheimischen Bevölkerung ausgegangen. Die sprachliche und nationale Verwandtschaft hat dabei nebst der religiösen Gemeinschaft eine grosse Rolle gespielt. Mehrere Exulanten haben dann in der Stadtverwaltung wichtige Ämter bekleidet und auch in der slowakischen Kulturgeschichte haben sich manche einen Namen gemacht (J. Jacobeus, J. Heliades, J. Stephanides u. a.). Auch das Verdienst um die Trenčíner Buchdruckerei (ab 1637) muss den tschechischen Exulanten zugeschrieben werden. Viele dort in der Heimatssprache gedruckten Werke haben im grossen Masse zu der Entwicklung des slowakischen Bildung und Kulturlebens beigetragen. Abschliessend wird festgestellt, dass die heimatvertriebenen und in Trenčín angesiedelten Exulanten sich in das neue Milieu rasch eingliedert und sich bei ökonomischen und kulturellen Aufschwung als beachtend leistungsfähig erwiesen haben.

